

Els ensenyaments d'ordenació del territori i urbanisme a les universitats catalanes

Societat Catalana d'Ordenació del Territori-Institut d'Estudis Catalans (setembre de 2000-juny de 2001)

Margarida Castañer i Vives

Universitat de Girona. Secció de Geografia
Plaça Ferrater i Móra, 1. 17071 Girona
mita.castaner@udg.es

Carme Bellet Sanfeliu

Universitat de Lleida. Secció de Geografia
Plaça Víctor Siurana, 1. 25003 Lleida
C.Bellet@geosoc.UdL.es

Data de recepció: desembre 2001
Data d'acceptació definitiva: febrer 2002

Resum

La Societat Catalana d'Ordenació del Territori, conjuntament amb alguns departaments de les universitats públiques catalanes, va organitzar, al llarg del curs acadèmic 2000-2001, un debat a l'entorn dels ensenyaments de l'ordenació del territori i l'urbanisme a les llicenciatures de ciències ambientals, geografia, arquitectura, enginyeria, economia, dret i paisatgisme. A més, es va considerar que calia parar atenció en els màsters que tenien implicacions en l'ordenació del territori. L'objectiu era, d'una banda, analitzar i reflexionar sobre la situació actual i, de l'altra, plantejar estratègies de futur.

Paraules clau: Catalunya, ensenyament universitari, urbanisme, ordenació del territori.

Resumen. *Los estudios de ordenación del territorio y urbanismo en las universidades catalanas*

La Societat Catalana d'Ordenació del Territori, conjuntament con algunos departamentos de las universidades públicas catalanas, organizó, a lo largo del curso académico 2000-2001, un debate sobre la enseñanza de la ordenación del territorio y el urbanismo en las licenciaturas de ciencias ambientales, geografía, arquitectura, ingeniería, economía, derecho y paisajismo. Además, se consideró que también era conveniente atender a los másters que tienen implicaciones en la ordenación del territorio. El objetivo era, por una parte, analizar y reflexionar sobre la situación actual y, por otra, plantear estrategias de futuro.

Palabras clave: Cataluña, enseñanza universitaria, urbanismo, ordenación del territorio.

Résumé. *Les formations d'aménagement du territoire et urbanisme aux universités catalanes*

La Societat Catalana d'Ordenació del Territori, a organisé, pendant le cours académique 2000-2001, avec quelques départements des universités publiques de la Catalogne, un débat sur l'enseignement de l'aménagement du territoire et l'urbanisme dans les études des sciences de l'environnement, géographie, architecture, génie, économie, droit et paysage. On fait aussi attention vers les masters impliqués sur l'aménagement du territoire.

L'objectif était, d'abord, analyser et réfléchir sur la situation actuelle et aussi proposer des stratégies futures.

Mots clé: Catalogne, formation universitaire, urbanisme, aménagement du territoire.

Abstract. *Teaching urban and regional planning in Catalan universities*

Over the academic year 2000-2001, the Societat Catalana d'Ordenació del Territori organised, together with other departments of Catalan public universities, a debate on the teaching of regional and urban planning within the following disciplines: environmental science, geography, architecture, engineering, economy, law and landscape management. Moreover it was considered that attention should be paid to urban and regional planning related to postgraduate degrees. The aim was on one hand to analyse present situation, and on the other, to propose future strategies.

Key words: Catalonia, university education, urban planning, regional planning.

Al llarg del curs acadèmic 2000-2001 la Societat Catalana d'Ordenació del Territori (SCOT) va organitzar un seminari dedicat a reflexionar, discutir, comparar i diagnosticar sobre el conjunt de coneixements teòrics, pràctics i metodològics que s'imparteixen des de diferents llicenciatures i facultats catalanes referents a l'ordenació del territori i l'urbanisme. Per altra banda, el seminari també tenia per finalitat apuntar estratègies i propostes de futur per tal de millorar i, si escau, coordinar les diferents llicenciatures que tenen implicacions sobre l'ordenació del territori i l'urbanisme.

Les llicenciatures que des de la direcció de la SCOT es va considerar que calia analitzar van ésser: ciències ambientals, geografia, arquitectura, enginyeria, economia, dret i paisatgisme. A més, es va considerar que també calia parlar d'atenció en els màsters que tenien implicacions en l'ordenació del territori.

El seminari va consistir en la realització de deu trobades, cada una de les quals va estar organitzada per un departament de les universitats públiques de Catalunya. A cada trobada s'explicaren i es discutiren els conceptes teòrics i pràctics que s'imparteixen a cada llicenciatura sobre l'ordenació del territori i l'urbanisme. En primer lloc, un ponent va resumir, comparar i valorar el pla docent de les distintes facultats o escoles catalanes que imparteixen una mateixa llicenciatura i, tot seguit i a criteri de la universitat o de les universitats organitzadores, hi va assistir un ponent convidat que explicà com es desplega aquella llicenciatura en un context diferent del català. Els coordinadors de cada trobada es constituïren en comissió de seguiment, dirigits per l'equip de relators format per la geògrafa Carme Bellet i per l'arquitecte urbanista Josep M. Llop.

Un cop fetes aquestes deu trobades, la feina dels relators, que actualment s'està realitzant i s'acabarà a inicis del 2002, és la de fer una síntesi de cada trobada i elaborar un informe final on es reflecteixi l'estat actual i les mancances i propostes de futur possibles. Aquest informe serà debatut i assumit pel conjunt de coordinadors i posteriorment es farà públic mitjançant la seva edició.

A continuació es recull la relació de les diferents trobades, amb un breu comentari sobre el contingut de cadascuna:

Presentació de les jornades, a càrrec de Margarida Castañer, professora de Geografia i directora de la Càtedra de Geografia i Pensament Territorial de la Universitat de Girona.

Lloc: Institut d'Estudis Catalans (Barcelona), 29 de setembre de 2000.

Ponència: *L'ensenyança de l'urbanisme a Europa*, a càrrec de Paolo Ceccarelli, professor de Planificació Territorial i degà de la Facultat d'Arquitectura de la Universitat de Ferrara, Itàlia.

Pel ponent, l'urbanisme s'ha de fer des de la interdisciplinarietat i des de diferents sensibilitats que canvien al llarg del temps. Per tant, és difícil pensar en una única llicenciatura que formi urbanistes. Fa una crítica al model italià.

Les llicenciatures de ciències ambientals, a càrrec de Josepa Bru, catedràtica de Geografia Humana de la Universitat de Girona, i de David Saurí, director del Centre d'Estudis Ambientals de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Lloc: Facultat de Lletres de la Universitat de Girona, 27 d'octubre de 2000.

Ponència: *Strategie valutative nello sviluppo sostenibile dil territorio*, a càrrec de Luigi Fusco Girard, director del Dipartimento di Conservazione dei Beni Architettonici ed Ambientale de la Università di Napoli.

La formació de tècnic ambiental s'ha implementat recentment a Catalunya i s'imparteix en dues universitats. Al llarg de tota la carrera només hi ha una assignatura específica d'ordenació del territori i urbanisme. Tanmateix, s'hi imparteixen un conjunt d'assignatures instrumentals com ara cartografia, SIG i teledetecció, a més de moltes altres que tracten diferents problemàtiques ambientals que tenen relació amb el territori i la seva ordenació. Pel que respecta al marc professional, encara no s'ha configurat un camp específic per als llicenciats. La flexibilitat del seu perfil i la recent implementació dels estudis i l'orientació pràctica dels ensenyaments expliquen la facilitat d'entrada al mercat laboral en una diversitat de camps professionals.

Les llicenciatures de geografia, a càrrec Pilar Riera, professora de Geografia del Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona, i de Margarida Castañer, professora de Geografia de la Universitat de Girona.

Lloc: Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona (Bellaterra), 1 de desembre de 2000.

Ponència: *Geografia y ordenación del territorio*, a càrrec de Florencio Zoido, catedràtic d'Anàlisi Geogràfica Regional de la Facultat de Geografia e Historia de la Universidad de Sevilla.

L'any 1988, amb la reforma dels ensenyaments universitaris, l'Ordenació del Territori passa a ser una matèria troncal en la titulació de Geografia, que en la majoria dels casos es correspon en una assignatura de deu crèdits. En el marc d'aquesta matèria s'imparteixen els conceptes teòrics, jurídics i ins-

trumentals de l'ordenació del territori i de l'urbanisme. Ara bé, l'Ordenació del Territori i l'Urbanisme és present també en d'altres matèries troncal i optatives i reforçada a partir d'assignatures instrumentals. A partir de l'any 1988 el ventall de sortides professionals s'amplia considerablement i les feines que desenvolupen els geògrafs en el camp que sigui tenen ja un alt contingut propositiu. Tanmateix, la presència dels geògrafs en el camp de la planificació és encara insuficient.

Els ensenyaments actuals a les escoles d'arquitectura, a càrrec de José Luis Oyón, Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya, i de Carles Llop, professor del Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès, Universitat Politècnica de Catalunya.

Lloc: Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès, de la Universitat Politècnica de Catalunya (Sant Cugat del Vallès), 19 de gener de 2001.

Ponència: *L'evolució històrica dels ensenyaments d'urbanisme i perspectives de futur*, a càrrec de Antoni Font, catedràtic d'urbanisme de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès, Universitat Politècnica de Catalunya.

Al llarg de la carrera només hi ha una assignatura específica d'urbanisme i ordenació del territori. Les matèries van des de qüestions bàsiques al primer curs fins a qüestions més complexes i instrumentals en els darrers cursos. En l'actualitat els ensenyaments són cada vegada més pragmàtics, de manera que s'hi valora més l'exercici que la teoria. Es posa més atenció al projecte d'escala de detall, al projecte urbà, amb pèrdua del pes de les escales territorials. Amb tot, es pretén imbuir l'arquitectura d'urbanisme, tot tenint present que la concreció d'un projecte sempre ha de tenir en compte l'entorn.

Els ensenyaments actuals a les escoles d'enginyeria de camins, a càrrec de Manuel Herce, cap de la Secció d'Urbanisme del Departament d'Infraestructures de Transports i Territori de l'ETS d'Enginyers de Camins de Barcelona, de la Universitat Politècnica de Catalunya.

Lloc: Escola d'Enginyers de Camins de la Universitat Politècnica de Catalunya (Barcelona), 23 de febrer de 2001.

Ponència: *La pràctica de l'ensenyament de l'urbanisme a França. Present i perspectives de futur*, a càrrec de Jean Marc Offner, professor d'Urbanisme de l'École Nationale des Ports et Chaussées de Paris i cap del Département d'Aménagement, Transport et Environnement de l'ENPC, França.

En el marc de la llicenciatura, a segon cicle, s'imparteixen un seguit de matèries que tenen a veure amb l'ordenació del territori: projectes d'infraestructures i forma urbana, concepció i dimensionament de les xarxes, anàlisi regional i impacte econòmic i social de les infraestructures, etc. El perfil d'enginyer s'implanta a Espanya amb retard, per la qual cosa el paper que podia desenvolupar l'enginyer dins l'urbanisme l'assumeixen altres profes-

sionals i, per tant, l'enginyer té problemes per trobar el seu paper dins l'urbanisme i l'ordenació del territori. Els enginyers fan més de gestors i s'encarreguen més dels problemes tècnics sectorials i puntuals que no pas del conjunt del planejament.

L'aportació de l'economia a l'estudi i l'ordenació territorial i a l'anàlisi regional i urbana, a càrrec d'Esther Vaya, professora d'Economia Aplicada de la Universitat de Barcelona, i de Jordi Suriñach, vicepresident de la Divisió de Ciències Jurídiques, Econòmiques i Socials de la Universitat de Barcelona

Lloc: Facultat d'Econòmiques de la Universitat de Barcelona (Barcelona), 16 de març de 2001.

Ponències: *La visió professional. Què ha de saber un recent llicenciat?*, a càrrec de Joan Carles Llovet, del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, i de Joaquim Clusa, MSC Barcelona Regional.

El territori desenvolupa un paper secundari en la formació d'un economista. Les assignatures amb contingut territorial són optatives. L'economista intervé en les fases d'anàlisi i diagnosi i no tant en la proposta concreta d'ordenació i gestió. Intervé més en el camp de l'ordenació del territori i de l'anàlisi regional que no pas en l'urbanisme.

L'urbanisme i l'ordenació del territori en els ensenyaments jurídics a les universitats catalanes, a càrrec de Glòria Bardají, profesora de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. Presentació: Tomàs Font i Llovet, de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona.

Lloc: Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona (Barcelona), 4 de maig de 2001.

Ponències: *Aportacions de l'ensenyament del dret urbanístic i ambiental als no juristes*, a càrrec de Luciano Parejo i Alfonso, de la Universidad Carlos III de Madrid; *El paper del professional en dret en la planificació territorial i urbanística*, a càrrec de Carles Pareja i Lozano, de la Universitat Pompeu Fabra.

Malgrat que la complexitat del marc legislatiu espanyol ha comportat que el Dret Urbanístic sigui una especialitat, aquesta és una matèria que s'ha impartit, moltes vegades, com a part del temari de Dret Administratiu. L'assignatura concreta de Dret Urbanístic és, a la majoria d'universitats, una optativa de segon cicle amb una implementació relativament recent. El jurista té un paper molt limitat en el planejament, però en canvi desenvolupa una actuació plena en l'administració i la gestió de l'urbanisme.

El paisatgisme a Barcelona, a càrrec de Jordi Bellmunt, sotsdirector de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, de la Universitat Politècnica de Catalunya.

Lloc: Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, de la Universitat Politècnica de Catalunya (Barcelona), 1 de juny de 2001.

Ponències: *El mapa de los estudios de paisajismo en España*, a càrrec d'Angela Souto, arquitecta i representant de l'Associació Espanyola de Paisatgistes (AEP). *Italia: la consolidación de una disciplina*, a càrrec de Daniella Colafranceschi, arquitecta i professora de la Universitat de Reggio-Calabria, Itàlia.

Cal partir de la premissa que són uns estudis no homologats i, per tant, que han d'acollir-se a una disciplina, en aquest cas l'arquitectura. Són estudis de segon i tercer cicle amb un pes poc o nul durant el primer cicle. Igual que passa en els estudis d'arquitectura, es fa més atenció al projecte d'escala de detall, al projecte urbà, la qual cosa significa una pèrdua de pes de les escales territorials.

La introducció en el camp de treball és molt recent i, per tant, hi ha una manca de reconeixement dels professionals del paisatge.

Els màsters en ordenació del territori a Catalunya

Lloc: Edifici França de la Universitat Pompeu Fabra (Barcelona), 29 de juny de 2001.

Moderador: Josep Maria Llop Torné, director dels Serveis d'Urbanisme de la Paeria.

Intervencions:

Màster d'administració local, a càrrec de Josep Ramon Fuentes, de l'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, UAB.

Màster professional d'estudis territorials i urbanístics (Escola d'Administració Pública de Catalunya – Universitat Politècnica de Catalunya i Universitat Pompeu Fabra), a càrrec de Josep Bernís.

Máster Ciudad: Políticas, proyectos y gestión, Escola Les Heures, Universitat de Barcelona, a càrrec de Jordi Borja.

Màster: Projectació urbanística de la Universitat Politècnica de Catalunya, a càrrec de Miquel Coromines.

Actualment, a Catalunya hi ha cinc màsters o diplomatures de tercer cicle que s'adrecen bàsicament a tècnics (sobretot de l'Administració local) i a estudiants acabats de llicenciar (molts dels quals són procedents de Llatinoamèrica). En general, la formació de tercer cicle està molt més lligada a les necessitats professionals del moment que no pas a la pròpia formació universitària.

Per últim, les conclusions a les quals es va arribar en aquest seminari es poden estructurar en tres nivells.

Pel que fa a la situació dels ensenyaments actuals:

- Poc pes, en general, de les matèries d'urbanisme i ordenació del territori en els estudis de primer i segon cicles.
- Enfocaments generals diferenciats segons les diferents disciplines: Arquitectura/Paisatgisme: enfocament projectual; Economia/Dret: gestió; Geografia: anàlisi i diagnosi.

- Predomini de visions parcials, tant per part de les diferents tradicions disciplinàries com per part de les diferents tradicions departamentals i les pròpies pràctiques professionals i corporatives dels docents.

Pel que fa a l'avaluació de la preparació dels llicenciats:

- La preparació no es correspon a les necessitats actuals: manca de renovació de continguts i mètodes d'actuació davant dels nous processos.
- Manca de preparació per desenvolupar treballs en escales territorials grans que permetrien endegar estudis i projectes transversals.
- Manca de preparació per afrontar la gestió diària de l'urbanisme i l'ordenació del territori.
- Desconeixement de les aportacions i dels enfocaments generats en altres disciplines.
- Dificultat per treballar en equips interdisciplinaris.

Per últim, pel que fa a la necessitat o no d'estudis específics:

A curt termini:

- Necessitat d'articular els programes i les visions dels diferents centres i departaments.
- Cal conèixer les especificitats dels diferents ensenyaments, a fi d'establir complementaritats.
- Es veu necessari buscar fórmules per realitzar estudis transversals i interdisciplinaris (recerca, projectes).
- Necessitat de flexibilització per a la preparació contínua dels tècnics i professionals.

A mitjà termini:

- Combinar una formació específica amb una especialització posterior que hauria de permetre conèixer els altres enfocaments i les altres aportacions disciplinàries.
- Especialització en planificador a partir d'un postgrau o màster pensat i articular a partir de la interdisciplinarietat.